

16) Սահակ Պարթև, մի պատկերով, կազմեց Ե. Թ., հրատարակութիւն
3. Արամեանցի, 24 Եր. գինը 5 կոպէկ, Պետերբուրգ, 1902:

«Մուրճի» անցեալ համարներից մէկում մենք խօսեցինք պ. Ե. Թ.-ի կազմած Մեսրոպ Մաշտոցի կենսագրութեան մասին: Սահակ Պարթևի անունը կապուած է Մեսրոպի հետ. դրանք մի և նոյն մտքի, մի և նոյն գաղափարի ներկայացուցիչներն են, երկու լծակիցներ մտաւոր յեղափոխութեան այն անագին գործում, որ սկսուեց Հայաստանում հինգերորդ դարի սկզբից: Ուստի այն պակասութիւնները, որ մենք նկատել ենք Մեսրոպի կենսագրութեան մէջ, նկատելի են և այստեղ, Սահակ Պարթևի կենսագրութեան մէջ: Կազմողը տուել է Գրիգոր Լուսաւորչի հոգևոր զինաստիայի այս վերջին ներկայացուցչի կենսագրական փաստերը: Բայց մենք կը կամենայինք, որ Սահակ-Մեսրոպեան դպրոցի նշանակութիւնը աւելի լաւ պարզարտուած լինէր: Կենսագրութիւնից մենք իմանում ենք որ Սահակ Պարթևը գրական, գործիչ էլ է եղել, բայց սա քիչ է. գրական գործիչներ շատ կան, բայց Սահակ Պարթևը բոլորովին ուրիշ բան է: Եթէ նրա հոգևոր գրուածքները մենք համեմատենք Ներսէս Շնորհալու գրուածքների հետ, կը տեսնենք որ վերջինս բարձր է առաջինից թէ իր տուածի քանակութեան և թէ իր տաղանդի կողմից: Բայց ինչո՞ւ Սահակ Պարթևը Շնորհալուց անհամեմատ բարձր է կանգնած:—Որովհետեւ նա սկզբնաւորութիւն է, դպրոցի հիմնադիր է, ազգի կեանքի մէջ մեծ յեղափոխութիւն կատարող է: Այս հանգամանքները չը կան կենսագրութեան մէջ:

Պէտք էր սպասել որ Սահակի կենսագրութեան մէջ յիշուած կը լինէին մեր առաջին թարգմանիչները, յունական կըրթութեան մոտաքը Հայաստան, այդ կըրթութեան առաջացրած քաղաքական և կուլտուրական հետեանքները: Տարաբախտաբար սրանց մասին էլ ոչինչ չը կայ կենսագրութեան մէջ: Մենք, սակայն, դժուարանում ենք մեղադրել պ. Ե. Թ.-ին. կենսագրութիւնները չափազանց համառօտ են, գրքոյկների ծաւալը չափազանց փոքրիկ է և այսպիսի կարևոր հանգամանքների վրայ ուշադրութիւն դարձնել այդ փոքրիկ գրուածքներում անկարելի է: Շատ լաւ կ'անէր հրատարակիչը, եթէ մի քիչ ընդարձակէր գրքոյկների ծաւալը:

Մի ուրիշ հանգամանք էլ կայ, որի մասին աւելորդ չէր լինի երկու խօսք ասել: Սահակի կենսագրութիւնը կարգացողը զարմացած է մնում մի բանի—վրայ, հայ նախարարները պար-

սից կառավարութեան միջոցով գահընկէց են անում իրանց թագաւորներին, Սահակ կաթողիկոսին, ապա ցոյց են տալիս ջանքեր, որոնցից մենք այն ենք հասկանում, որ նախարարները չէին ուզում որ բոլորովին ջնջուի թագաւորութիւնը, իսկ կաթողիկոսութիւնը դուրս գայ Գրիգոր Լուսաւորչի տոհմի ձեռքից: Այս քանդող և պահպանող ձգտումները անհասկանալի են մնում ընթերցողներին: հակասութիւններ են դրանք, որոնք զարմանալի են թւում մեզ և մենք ստիպուած ենք լինում ենթադրելու, որ նախարարները քմահաճութիւն ունէին մերթ այսպէս, մերթ այնպէս լինելու:

Մեղադրել այդ բանի համար պ. Ե. Թ.-ին չէ կարելի: Սկսած Չամչեանից ամենքն են այդպէս ներկայացնում մեզ այդ ժամանակների պատմութիւնը. կամեցան նախարարները, գահընկէց արին Սահակ Պարթեին. կամեցան նախարարները, և նորից նրան կաթողիկոսական գահի վրայ դրին: Բայց քմահաճութիւններով չէ կառավարւում քաղաքական կեանքը մի երկրի մէջ: Ոչքան էլ հայ նախարարական տոհմերը անմիաբան, ինքնազուլի լինէին, նրանց էլ ղեկավարում էին յայտնի օրէնքներ. դրանք այն ձգտումները, այն հոսանքներն էին, որոնք ժամանակի հարցեր էին: Պատմական կեանքը մեզ թողել է հակասական երևոյթներ, բայց մենք չենք կարողանում պարզաբանել այդ երևոյթները և միամտաբար քմահաճութիւններին ենք վերագրում այն խոշոր դէպքերը, որոնք այնքան ահագին դեր կատարեցին մեր անցեալում:

Մեր կարծիքով, այդ հակասութիւնները հասկանալու և պարզաբանելու համար հարկաւոր է լաւ վերլուծել և քննել Հայաստանի քաղաքական կեանքը քրիստոնէութիւն ընդունելուց յետոյ: Մենք կարծում ենք որ շատ հեշտ է դասել Հայաստանում երկու ուժեղ կուսակցութիւններ, որոնք առաջ են գալիս քրիստոնէութիւնից յետոյ—պարսկասէր և յունասէր: Ամբողջ չորրորդ դարը այդ հզօր կուսակցութիւնների պայքարի ժամանակն է, մի պայքար, որ ծայրայեղ լարման հասաւ Ներսէս Մեծի ժամանակ: Ներսէսը յունական ազդեցութեան կառարկալ յաղթանակը մտցրեց Հայաստան և անհաշտութեան ծայրագոյն աստիճանին հասցրեց պարսկական ազդեցութեան կողմնակիցներին (Մհրուժան): Երկար խօսել այդ մասին, չենք կարող. միայն բաւական է մատնանիչ անել այդ հանգամանքը, որ շատ կարևոր է նախարարական տոհմերի բռնած դիրքը հասկանալու համար: Քմահաճութիւնների դործ չը կայ մէջտեղ, գործում է այն իրողութիւնը, որ մերթ պարսկական կուսակցութիւնն էր ուժեղանում, մերթ յունականը: Վերջինս կապուած էր Գրիգոր

Լուսաւորչի տոհմի հետ, իսկ այդ տոհմին, սեփական զինաստիայի տեսակէտից, ձեռնառու էր պահպանել Արշակունիների տոհմը թագաւորական գահի վրայ: Ներսէս Մեծի պատմութիւնը այս բանը հաստատում է առատ փաստերով:—Ներսէսի ժամանակ պարսկասէր կուսակցութիւնը Մեհրուժան առաջացրեց, իսկ երբ Սահակը վերջնականապէս հաստատեց Հայաստանում յունական ազդեցութիւնը կրթութեան միջոցով, նոյն պարսկական կուսակցութիւնը տապալեց Արշակունիների գահը և առաջ բերեց մի շարժում, որի գլուխն էր Վասակ Սիւնեցին:

Լ.

17) ՀԷՆՐԻԷՏԱ ՎԻՑՀՕՖ, Թմիլիկը, Թարգմ. օր. Շ. Տ-ն. Թիֆլիս, 1902 թ., գինն է 12 կոպէկ:

Մեղանում լաւ մանկական գրքեր այնքան քիչ են, որ ներանց մատով կարելի է համարել: Զուտ մանկական գրողներ համարեա չունենք. եղածներն էլ շատ քիչ բան են արտագրել: Այդ է պատճառը, որ մեր մանկական գրականութեան մէջ շատ քիչ յայտնի գրքոյկները թարգմանական են:

Մանուկի հասկացողութեան յարմար, հետաքրքրական ձեւով գրած և միաժամանակ լաւ բարոյական ազդեցութիւն թողնող գրքոյկներից մէկը անշուշտ լինելու է և «Թմիլիկը»: Այդ գրքոյկի հերոս՝ փոքրիկ Օննիկի ալտրուիստական քայլը պատմուած է այնքան դրաւիչ և մանկական հասկացողութեան մատչելի ձեւով, որ անկասկած «Թմիլիկը» մանուկների սիրած գրքերից մէկն է դառնալու:

Գրքոյկը պատկերազարդ է. այդ էլ նրա դրաւիչ կողմերից մէկն է: Գինը շատ մատչելի է: Ափսոս որ գրքի սրբագրութիւնը չափազանց անփոյթ կերպով է կատարուած: Մանուկների ընթերցանութեան համար յատկացրած գրքոյկներում կարելի չէ թողնել այդքան սրբագրական սխալներ: Լաւ կը լինէր մանկական գրքերը աւելի խոշոր տառերով տպագրել:

Լ. Ս.